

KOMENTARZ DO PSALMU 118

TOM 2

ŹRÓDŁA MONASTYCZNE

111

STAROŻYTNOŚĆ

59

Redaktorzy serii:

Michał T. Gronowski OSB

Szymon Hiżycki OSB

Rada naukowa:

Marek Derwich

Dariusz Kasprzak OFMCap

Przemysław Nehring

Krzysztof Ożóg

ks. Marek Starowieyski

Ewa Wipszycka

Rafał Zarzeczny SJ

Piotr Urbański

ŚWIĘTY AMBROŻY
Z MEDIOLANU

KOMENTARZ DO PSALMU 118

TOM 2

Przekład, wstęp:
Adam Wilczyński

TYNIEC

WYDAWNICTWO BENEDYKTYNÓW

Przekład na podstawie wydania:

AMBROŻY Z MEDIOLANU, *Expositio psalmi CXVIII*, M. PETSCHENIG,
M. ZELZER, CSEL 62, 1999.

Redakcja tomu:

Michał T. Gronowski OSB
Beda K. Kisiel OSB
Elżbieta Wiater

Recenzja naukowa:

dr hab. Tadeusz Gacia
prof. dr hab. Piotr Urbański

Korekta:

Janusz Stachowski

Opracowanie graficzne:

Jan Nieć

Opracowanie indeksów:

Augustyn Mikołajczyk OSB

Imprimi potest:

Opactwo Benedyktynów

Wydanie I: Kraków 2025

ISBN 978-83-8205-369-2

ISSN 1230-6711

© Copyright by Tyniec Wydawnictwo Benedyktynów 2025

ul. Benedyktyńska 37, 30-398 Kraków

tel.: +48 534 037 299; +48 (12) 688 52 95

e-mail: zamowienia@tyniec.com.pl

www.tyniec.com.pl

Druk i oprawa:

Tyniec Wydawnictwo Benedyktynów

druk@tyniec.com.pl

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	7
XII Lamed.....	9
XIII Mem.....	57
XIV Nun.....	83
XV Samech	131
XVI Ajin	169
XVII Pe.....	207
XVIII Sade.....	235
XIX Kof	275
XX Resz	309
XXI Szin	353
XXII Taw	373
Indeks biblijny	405
Indeks imion i nazw własnych	421
Indeks tematyczny.....	429

WYKAZ SKRÓTÓW

- ACME Annali della Facoltà di lettere e filosofia dell'Università degli studi di Milano, 1948–
- CCL Corpus Christianorum. Series Latina, Turnhout 1954–
- CSEL Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum, Wien 1866–
- LCL Loeb Classical Library, red. J. HENDERSON, Cambridge 1911–
- Chaine I* *La chaîne palestinienne sur le Psaume 118 (Origène, Eusèbe, Didyme, Apollinaire, Athanese, Théodoret)*, t. 1 (*Introduction, texte grec critique et traduction*), red. M. HARL, SCh 189, 1972.
- Chaine II* *La chaîne palestinienne sur le Psaume 118 (Origène, Eusèbe, Didyme, Apollinaire, Athanese, Théodoret)*, t. 2 (*Catalogue des fragments, notes et indices*), red. M. HARL, SCh 190, 1972.
- PL Patrologiae cursus completus. Series Latina, t. 1–221, wyd. J.-P. MIGNE, Paris 1844–1864.
- POK Pisma Ojców Kościoła, red. J. SAJDAK, Poznań 1924–
- PSP Pisma Starochrześcijańskich Pisarzy, red. E. STANULA, W. MYZOR, Warszawa 1969–
- SAEMO *Sancti Ambrosii Episcopi Mediolanensis Opera*, t. 1–27, Milano–Roma 1979–1991.

- SCh Sources Chrétiennes, wyd. H. DE LUBAC, J. DANIELOU I IN., Paris 1941–
- VoxP Vox Patrum, red. S. LONGOSZ I IN., Lublin 1981–
- ŻrMon Źródła Monastyczne, Kraków 1993–
- ŻMT Źródła Myśli Teologicznej, red. H. PIETRAS, Kraków 1996–

XII LAMED

¹ Zaczyna się dwunasta litera – lamed, która oznacza „serce” lub według drugiego znaczenia: „zachowuję”. Dlatego wydaje się, że zachęca czy to do mądrego rozumienia przykazań, czy to do pilnego ich zachowania. Otóż zachęca do tego zaraz pierwszy werset. Rzeczywiście, wcześniej – jak czytamy – ten sam prorok usilnie prosił, aby zostało stworzone w nim serce czyste¹. Salomon, jego syn, modlił się o to, aby Pan dał mu serce mądre². A zatem człowiek, który ma czyste i mądre serce, rozumie treść i moc kolejnych wersetów. Dlatego też w innym miejscu znajdujemy wyrażenie: „samo serce”, co oznacza czy to jedno serce, czy to serce, którego nie opanowała żadna ułuda tego świata i żadna cielesna mądrość nie była w stanie wypełnić go zamętem. Ten zaś, kto ma serce, zachowuje Boże przykazania, jak mogłeś to przeczytać o Maryi, która w swoim sercu zachowywała wszystko: słowa oraz czyny Pana i Zbawiciela³.

¹ Zob. Ps 51(50),12. Zob. AMBROŻY Z MEDIOLANU, *Expositio psalmi CXVIII* 10,45, CSEL 62, s. 230; tam już połączył Ps 119(118) z tym wersetem Ps 51(50).

² Zob. 1 Krl 3,9.

³ Zob. Łk 2,51.

² Obrzezajmy zatem nasze serce⁴. Nie szukajmy niczego cielesnego, niczego marnego. Marne zaś jest wszystko co ziemskie. Nie łączmy zatem niebiańskich słów z niczym, co ziemskie, z niczym, co światowe, z niczym, co cielesne, ani z niczym, co liche i zmienne – *słowa* bowiem *Pańskie to słowa czyste*⁵ – aby dzięki duchowemu wyjaśnieniu zajaśniała w nich czysta i nieskazitelna prawda niebiańskich tajemnic. Nie łączmy przy pomocy pewnego rodzaju fałszywej nauki rzeczy ziemskich z Boskimi i nie niszczy mymniemaniem pochodzącym z naszej natury nienaruszalnej tajemnicy prorockiego widzenia lub wieczystej wyroczni. Po to zaś dodał: *srebro wypróbowane w ogniu, oczyszczone z ziemi, siedmiokroć oczyszczone*⁶, abyśmy jak dobrzy bankierzy⁷ badali w duchu srebro prorockich słów, oddzielając i oczyszczając monety Pańskie z wszelkiej ziemskiej nieczystości przez zanurzenie ich w źródle zbawienia. Dzięki temu nasze myśli będą godne Chrystusa, który mówi: *Nie gromadźcie sobie skarbów na ziemi, gdzie rdza i mól je niszczy, lecz gromadźcie sobie skarby w niebie*⁸.

⁴ Zob. Rz 2,29.

⁵ Ps 12(11),7.

⁶ Tamże.

⁷ Zob. AMBROŻY Z MEDIOLANU, *Wykład Ewangelii według św. Łukasza* 1,1, PSP 16, s. 23; 9,18, PSP 16, s. 397, lecz ten motyw można znaleźć już w: ORYGENES, *Homilie o Ewangelii św. Łukasza* 1,1, PSP 36, s. 32.

⁸ Mt 6,19–20.

³ Twoim skarbem jest wiara, bogobojność i miłosierdzie, twoim skarbem jest Chrystus. Nie uważaj Go za kogoś pochodzącego z tego świata, to znaczy za jedno ze stworzeń, ponieważ On jest Panem całego stworzenia. Jeremiasz powiada: *Przeklęty mąż, który w człowieku pokłada nadzieję*⁹, lecz dla mnie zbawienie przyszło przez człowieka. Zobacz jednak, co powiedział Stary Testament: *Jest człowiekiem, lecz kto Go pozna?*¹⁰. A zatem ten człowiek darował mi wszystkie grzechy nie ludzką, lecz Boską władzą, Bóg w ciele, Pan Jezus, który pojednał świat ze sobą¹¹, odkupując go od winy.

⁴ Naszym cennym skarbem jest rozum. Jeśli rozum będzie ziemski, jeśli będzie słaby, strawi go mól heretyckiej nauki i rdza bezbożności. Podnieśmy zatem i wyprostujmy nasze myślenie, aby słabość ludzkiego ciała została pociągnięta ku poznaniu niebiańskich tajemnic¹², skoro Pan Jezus, w którym zostały ukryte skarby wiedzy i mądrości¹³, już zniżył się ku nam w swoim Boskim miłosierdziu, aby otworzyć to, co zamknięte, odsłonić to, co ukryte, ujawnić to, co utajone. Przyjdź zatem, Panie Jezu, również nam otwórz podwoje tej prorockiej mowy. Wie-

⁹ Jr 17,5.

¹⁰ Jr 17,9.

¹¹ Zob. 2 Kor 5,19.

¹² Jeśli chodzi o temat relacji między *mysterium* a *sacramentum*, zob. AMBROŻY Z MEDIOLANU, *Expositio psalmi CXVIII* 3,24, CSEL 62, s. 55.

¹³ Zob. Kol 2,3.

le z nich bowiem jest zamkniętych, chociaż na pierwszy rzut oka wydają się być otwarte.

⁵ [Prorok] powiada: *Na wieczność, Panie, trwa Twoje słowo w niebie*¹⁴. Zobacz, że również w tobie powinno trwać to, co trwa i stale istnieje także w niebie. Zachowuj zatem słowo Boże, zachowuj je w swoim sercu. Tak je zachowuj, abyś o nim nie zapomniał. Zachowuj Prawo Pańskie i rozmyślaj nad nim, aby sprawiedliwe ustawy Pańskie nie wypadły z twojego serca¹⁵. Znaczenie litery poucza cię, abyś zachował je pilnie. Poucza cię o tym prorok, który w kolejnych wersetach mówi: *Gdyby nie rozważał Twego Prawa, zginąłbym chyba w moim poniżeniu; na wieczność nie zapomnę Twoich sprawiedliwych ustaw*¹⁶. A zatem rozważanie Prawa sprawia, że jesteśmy w stanie znieść i przetrwać okresy ucisku, czasy, w których doznajemy poniżenia z powodu jakichkolwiek trudności, i że nie załamujemy się na skutek zbytniego poniżenia i przygnębienia ducha. Pan przecież nie chce, aby poniżenie doprowadziło nas do rozpacz, lecz do poprawy¹⁷.

⁶ Dlatego też prorok Jeremiasz w Księdze Lamentacji pod tą literą powiada: *Nie powiedział tego Pan, aby poniżyć pod stopami wszystkich więźniów ziemi, aby uchylić sąd męża przed obliczem Najwyższego, aby potępić człowie-*

¹⁴ Ps 119(118),89.

¹⁵ W tym miejscu, jak to często ma miejsce u Ambrożego, zostały połączone oba znaczenia litery lamed.

¹⁶ Ps 119(118),92–93.

¹⁷ Występuje tu słowo *correptio* – „nagana, napomnienie”, które w tym miejscu należy czytać jako *correctio* – „poprawa”.

ka podczas jego sądu¹⁸, i nieco dalej: *Zło nie wyjdzie z ust Najwyższego*¹⁹. Ponizenie zatem, które pochodzi od Pana, pełne jest sprawiedliwości, pełne jest słuszności, ponieważ zło nie wychodzi z ust Pana. Wszak ten, kto został ponizony przez Pana, mówił: *Zostałem ponizony i doznałem zbawienia*²⁰.

⁷ A zatem podobnie jak należy roztropnie rozważyć, kiedy ponizenie pochodzi od Pana i jest częścią próby, a kiedy pochodzi od człowieka i jest ciosem zadany w celu ponizenia, które jednak zwykle znosi się dzięki cierpliwości oraz wielkoduszności, tak też należy mądrze rozważyć, co oznacza to, że słowo Pańskie trwa „na wieczność” (*in aeternum*) w niebie, czy też jak podają inne przekłady: „po ten wiek” (*in saeculum*). W tekście greckim bowiem występuje wyrażenie: εἰς τὸν αἰῶνα, co zostało różnie przełożone przez tłumaczy²¹. Jedni mają: „na wieczność”, drudzy zaś: „po ten wiek”. Po ten wiek więc trwa Twoje słowo, Panie, w niebie. Jakże zatem Ty sam mogłeś powiedzieć: *Niebo i ziemia przeminą, moje zaś sło-*

¹⁸ Lm 3,34–36.

¹⁹ Lm 3,38.

²⁰ Ps 116(114),6.

²¹ Greckie słowo *aion* wprowadza dwuznaczność w interpretacji, ponieważ można je oddać zarówno łacińskim terminem *aeternum*, jak też *saeculum*. *Aeternum* odnosi się do rzeczywistości pozaczasowej, natomiast *saeculum* opisuje doczesność. Starożytni bowiem dzielili bieg czasu na eony. Oczywiście Ambroży opowiada się za tłumaczeniem słowa *aion* łacińskim terminem *aeternum*, ponieważ jego zdaniem Chrystus-Słowo nie może trwać tylko w obecnym czasie (*saeculum*).

*wa nie przeminą*²²? Słowo trwa po ten wiek, a nie poza ten wiek i poza wieki. One bowiem należą do czasu. Niebo zatem i ziemia, to znaczy dzieła tego świata, przemijają, a czasy przetrwają. Inny uduchowiony tłumacz, który potrafi dobrze ocenić słowa Prawa, powiedział: *Na wieczność, Panie, trwa Twoje słowo w niebie*²³. Wieczność bowiem słowa, które trwa, wyklucza ideę słowa, które przemija²⁴. Jakże zaś słowo trwa w niebie, jeśli samo niebo przemija? Jak też mogą ostać się szczyty, jeśli walą się fundamenty? Lub jak domownik może przebywać w swoim mieszkaniu, jeśli ulega ono zniszczenia? Może jednak przyjdą nam z pomocą te słowa: *Nastanie nowe niebo*²⁵. Ale nawet [ten argument] nie wydaje się rozwiązaniem, ponieważ słowo nie może trwać w czymś, co przemija, ani nie można powiedzieć, że trwało coś, co miało początek. Mól²⁶ stoczy twoje rozumienie, jeśli sądzisz, że słowo, jak niebo, ma początek lub koniec.

⁸ Dlatego, jeśli chcemy poznać moc prorockiego rozumowania, powinniśmy najpierw rozważyć moralny sens jego słów w odniesieniu do tych rzeczy, które są widzialne i namacalne, abyśmy dzięki temu odsłoniли rzeczy duchowe. Jeśli Słowo Boga trwa w niebie, naśladujmy

²² Mt 24,35.

²³ Ps 119(118),89.

²⁴ Zob. *Chaine I* 89a,21–27, s. 332; HILARY Z POITIERS, *Traktat do Psalmu 118* 12,3, PSP 69, s. 123.

²⁵ Iz 65,17.

²⁶ To znaczy herezja. Prawdopodobnie Ambroży czyni tu aluzję do arianizmu, który uważał Syna za stworzenie.

niebo, gdzie trwa Słowo, gdzie trwa ustalony porządek Boskich zrzążeń i gdzie na stałe trwają ciągłe zmiany dobrodziejstw Pańskich wraz z ustalonymi dlań zadaniami. Zaiste zarówno deszcz, żar z nieba, jak też ciepło powietrza spływają na ziemię, dostarczają jej trwałej żyzności oraz ją odżywiają. Po niebie rok toczy się w sposób uporządkowany przez dni, miesiące i pory roku: jesień, zima, a potem wiosna i piękny okres lata. Patrząc na niebo dostrzeż obraz twojego życia. Nawet gdy nie przynosisz owocu, siej jednak ziarno, które je wyda. Są ziarna, które pochodzą z nieba, a zasiewa się je na ziemi. Istnieje także niebiańskie żniwo, dlatego prorok mówi: *Siejcie sobie dla sprawiedliwości, zbierajcie dla owocu*²⁷. Również gdy nie rozkwitają twoje czyny, nawet wtedy doglądaj swoich ziaren, aby beztroskie nadmiernie nie wybujały. Nadmierna bujność pąków w okresie kwitnienia powoduje osłabienie i zmniejszenie owocowania. Owoce zaś oczyszczaj aż do czasu, gdy dojrzeją.

⁹ Naśladujmy ponadto niebiański żywioł²⁸. Niebo nie zawsze płonie żarem słońca, często zasłaniają je obłoki, straszy nawałnicami, pokrywa ziemię płatkami śniegu. Toteż niech również w tobie nie będzie długotrwałej swawoli. Niech nadejdzie smutny czas trosk związanych ze starością i niech, jak gdyby przyprószona siwizną, dojrzałość²⁹ ścina pole twojego ciała. Często bardziej poży-

²⁷ Iz 65,17.

²⁸ Zob. *Chaine I* 89a,1–2, s. 330.

²⁹ *Incana maturitas* – dosł. „siwa dojrzałość”. Jak w okresie zimy na ziemi, gdy zetnie ją mróz, pojawia się szron, tak starość, któ-

teczny jest smutek, któremu zwykle towarzyszy powaga. Czyż słońce sprzeniewierza się swoim obowiązkom? Czyż nie zachowuje swojego codziennego biegu? Czyż księżyc ulega ciągłym zaćmieniom i czy porzuca zobowiązania wynikające z powierzonej mu posługi? Bez wątpienia rok powraca z taką samą częstotliwością, a pory roku pojawiają się w ustalonym momencie i zmieniają się według tego samego prawa. Słońce rozjaśnia dzień, zachowując ustalone pory, księżyc jaśnieje nocnym blaskiem, a jego światło świeci w ciemności. Gromada jaśniejących gwiazd mieni się złotem, w ustalonym też czasie zatrzymują się one, powracają i zmieniają swój bieg. Jedno prawo dla różnych [ciał niebieskich]: zachować ustalone raz następstwo obrotów i nie przekraczać ustalonych dla siebie granic. Owa zmienność pozostaje niezmienna, a zmiana nie jest w stanie wywrócić ustalonego porządku. Jedno posłuszeństwo wiąże wszystkich: mimo różnych zadań zachować tę właśnie zgodność wynikającą z ustalonego porządku.

¹⁰ W niebie zatem trwa słowo, ponieważ Szatan z nieba spadł³⁰. Nie było dlań miejsca w niebie, dlatego spadł³¹. Gdzie spadł, jeśli nie na ziemię? Przeto tutaj zaczęły mnożyć się: cudzołóstwa, zabójstwa i pijaństwo. Wyrzucony

rej symbolem jest siwizna, osłabia cielesne namiętności człowieka. Zob. AMBROŻY z MEDIOLANU, *Expositio psalmi CXVIII* 1,19, CSEL 62, s. 18–19; TENŻE, *Explanatio psalmi* 36,59, CSEL 64, s. 117.

³⁰ Zob. Iz 14,12.

³¹ Zob. *Chaine I* 89a,17–18, s. 330, gdzie mowa jest o Lucyferze.

stamtąd przybywa do nas rozwścieczony i pełen gniewu doświadczają nas silniejszymi pokusami niż zwykle. W niebie przeto trwa słowo, ponieważ diabeł został stamtąd strącony. Na ziemi ono nie trwa, ponieważ [diabeł] tutaj przybył w pełni. Zastanów się też, czy słowo może trwać w nas tutaj, gdzie diabeł rozstawił tak wiele sideł, skoro gdyby był w niebie, to słowo nie mogłoby tam trwać. W końcu spadł z nieba właśnie dlatego, że nie zachował słowa.

¹¹ A zatem słowo trwa w niebie, ponieważ w niebie zarządza słowo, kierując nim i wyznaczając porządek. Skoro jednak także to niebo przeminie, dlatego [prorok] nie powiedział, że trwa „na wieczność”, lecz „po ten wiek”, bo przecież przemija w tym celu, by pojawiło się nowe niebo, nowa ziemia³² i Nowe Przymierze, abyśmy twarzą w twarz mogli oglądać chwałę Boga³³.

¹² Jednakże nawet w niebie było miejsce na braki. Otóż bez wątpienia Przeciwnik nie spadłby stamtąd, gdyby nie został przyłapany na winie. Oto również *głupiec zmienia się jak księżyc*³⁴ i samo niebo spowite jest ciemnością. Zaiste wydaje mi się, że nie powiedziano [tutaj] o żywiole, lecz o Mocach i Potęgach niebieskich³⁵. W niebie bowiem znajdują się święte Moce, w których nie ma nic niestałego i ziemskiego. Również na ziemi są niebio-

³² Zob. Iz 65,17.

³³ Zob. 2 Kor 3,18.

³⁴ Syr 27,11(12).

³⁵ Na temat nieba i *potestates caelestes* zob. *Chaine I* 89a,1–4, s. 330.

sa, które głoszą chwałę Boga³⁶. Kim są te niebiosy? Posłuchaj tego, który mówi: *Jak nosiliśmy obraz tego człowieka ziemskiego, tak będziemy nosić obraz tego człowieka niebieskiego*³⁷. Niebiosami więc są ci, którzy, znajdując się jeszcze na ziemi, ośmielają się mówić: *Nasze przebywanie jest w niebie*³⁸. A zatem niebiosami są ci, w których znajduje się wiara, powaga, powściągliwość, nauka i niebiański sposób życia. Otóż jak ziemią został nazwany ten³⁹, który upadłszy z powodu wykroczenia przeciwko niebiańskiej łasce i wpadłszy w ziemskie wady, skrępował siebie samego pętami własnego wykroczenia, tak przeciwnie – niebem jest nazwany taki, który zachowując czystość, prowadzi życie anielskie, który powściąga swoje ciało przy pomocy czujnej trzeźwości, który także swój umysł kształtuje w cichości i spokoju, który z miłosierdną hojnością udziela pieniędzy biednym. Istnieje przeto na ziemi niebo, w którym mogą przebywać niebiańskie Moce⁴⁰. [Zatem słowa]: *Niebo jest moim tronem*⁴¹ odnoszę raczej do usposobienia człowieka sprawiedliwego niż do żywiołów. Uważam, że niebem jest ten, do którego duszy przychodzi Jezus. Puka do drzwi i jeśli Mu otworzysz,

³⁶ Zob. Ps 19(18),2.

³⁷ 1 Kor 15,49.

³⁸ Flp 3,20.

³⁹ Zob. Rdz 3,19.

⁴⁰ Oczywiście zdaniem Ambrożego niebem na ziemi są wszyscy święci, którzy w tym życiu odznaczają się cnotami.

⁴¹ Iz 66,1.

wchodzi do środka⁴². Nie wchodzi sam, lecz z Ojcem, jak sam mówi: *Ja i Ojciec przyjdziemy do niego i uczynimy sobie u niego mieszkanie*⁴³.

¹³ Widzisz zatem, że Bóg Słowo zachęca opieszalego i budzi śpiącego. Ten bowiem, kto przychodzi i puka do drzwi, zawsze chce wejść do środka. Naszą winą jest jednak to, że nie zawsze wchodzi, nie zawsze pozostaje. Niech twoje drzwi stoją otworem dla Przychodzącego: otwórz swoje drzwi! Otwórz szeroko wnętrze twojego umysłu, aby zobaczył bogactwo prostoty, skarby pokoju, słodycz wdzięczności⁴⁴. Rozszerz swoje serce⁴⁵, spotkaj się ze słońcem wiecznej światłości, która oświeca każdego człowieka⁴⁶. To prawdziwe światło świeci wszystkim, lecz jeśli ktoś zamknie swoje okna, pozbawi się wiecznego światła. Tak więc nawet Chrystus pozostaje na zewnątrz, jeśli zamykasz drzwi swojego umysłu. Chociaż mógłby wejść, to jednak nie chce nietaktownie wdierać się [do wnętrza], nie chce zmuszać niechętnych. Narodzony z Dziewicy wyszedł z łona, opromieniając cały okrąg ziemi, aby oświecić wszystkich. Pojmują to ci, którzy pragną blasku wiecznego światła, którego nie przerywa żadna noc. To słońce bowiem, które tutaj widzimy każdego dnia, ustępuje miejsca ciemnej nocy, lecz słońce

⁴² Zob. Ap 3,20.

⁴³ J 14,23.

⁴⁴ Zob. 2 Kor 8,2.

⁴⁵ Zob. 2 Kor 6,11.

⁴⁶ Zob. J 1,9.

sprawiedliwości⁴⁷ nigdy nie zachodzi, ponieważ Mądrość nie ustępuje miejsca złu.

¹⁴ Szczęśliwy przeto ten, do którego drzwi puka Chrystus. Naszymi drzwiami jest wiara, która zabezpieczy cały dom, jeśli będzie mocna. Przez nie wchodzi Chrystus, dlatego Kościół w Pieśni nad Pieśniami mówi: *Głos mojego miłego, puka do drzwi*⁴⁸. Posłuchaj Tego, który puka, posłuchaj Tego, który chce wejść: *Otwórz mi, przyjacielko moja, miła moja, gołąbko moja, piękna moja, ponieważ moja głowa napełniona jest rosą, a moje włosy kroplami nocy*⁴⁹. Rozważ, kiedy przede wszystkim puka do twoich drzwi Bóg Słowo: gdy Jego głowa jest napełniona nocną rosą. Oto zechciał nawiedzić tych, którzy znajdowali się wśród ucisków i prób, aby przypadkiem nikt się nie poddał, pokonany przez nieszczęścia. Jego głowa zatem jest napełniona rosą lub kroplami, kiedy Jego ciało się trudzi. Wówczas więc trzeba czuwać, aby, gdy przyjdzie Oblubieniec, nie odszedł, pozostawiony na zewnątrz. Jeśli bowiem śpisz i twoje serce nie czuwa⁵⁰, odchodzi, zanim zapuka, jeśli twoje serce czuwa, puka i prosi, aby Mu drzwi otworzyć. Nasze dusze zatem mają drzwi, mamy również bramy, o których napisano: *Książęta, podnieście wasze bramy i unieście się odwieczne podwoje, a wejdzie król chwały*⁵¹. Niebo zatem znajduje się także w tych, w któ-

⁴⁷ Zob. Ml 4,2.

⁴⁸ Pnp 5,2.

⁴⁹ Tamże.

⁵⁰ Zob. Pnp 5,2.

⁵¹ Ps 24(23),7.

rych znajdują się odwieczne podwoje. Jeśli zechcesz podnieść podwoje swojej wiary, wejdzie do ciebie król chwały niosący triumf swojej męki. Również sprawiedliwość ma bramy. Otóż również o nich czytamy, co napisano, gdy Pan Jezus mówi przez swojego proroka: *Otwórzcie mi bramy sprawiedliwości*⁵², a nieco dalej prorok Dawid powiada: *Chwal, Jeruzalem, Pana, chwal swego Boga, Syjonie, albowiem umocnił zawory bram twoich*⁵³.

¹⁵ Jest zatem dusza, która ma drzwi, i taka, która ma bramy. Do tych drzwi przybywa Chrystus i puka, puka też do bram. Otwórz Mu przeto! Chce wejść, chce zastać Oblubienicę czuwającą. Nie pozwól czekać dobremu kochankowi, bo szybko odchodzi, a ty sprawiasz wrażenie, że na skutek senności i opieszałości pozostawiłaś Go pukającego na zewnątrz. Pozostawiasz Go na zewnątrz, kiedy jesteś ospała, leniwa i senna. Z powodu tych rygli Chrystus pozostaje na zewnątrz. Chociaż jesteś czysty, chociaż jesteś trzeźwy, strzeż się niedbałości. Wielką krzywdę wyrządza Chrystusowi ten, kto odpędza Go, kiedy przychodzi.

¹⁶ Niekiedy też, jeśli zwlekasz, wkłada swoją rękę przez okno, jak powiada Oblubienica: *Miły mój wkłada rękę przez okienko, a moje wnętrzości poruszyły się ze względu na niego. Wstałam, aby otworzyć mojemu miłemu, moje ręce sączyły mirrę, moje palce pełne mirry*⁵⁴. Najpierw zatem jak gdyby przez okienko wkłada swoją rękę,

⁵² Ps 118(117),19.

⁵³ Ps 147,1–2(146,12–13).

⁵⁴ Pnp 5,4–5.

kiedy, jak się wydaje, Bóg dokonuje swych dzieł. Dlatego [Chrystus] powiada: *Jeśli Mnie nie wierzycie, wierzcie moim dziełom*⁵⁵. Następnie wzrasta miłość a myśl, która powstała w głębi, przybiera na sile. Dlatego, gdy [Chrystus] składa swoje nasienie w duchowym łonie, przeznaczonym na przyjęcie Słowa, nasza dusza pragnie zacerpnąć pełni Jego Bóstwa, która zamieszkuje w Nim na sposób ciała⁵⁶. Poruszenia bowiem w łonie doświadczają jedynie te kobiety, które są w ciąży.

¹⁷ Powstaje zatem dusza, aby otworzyć Słowu Bożemu. W chwili jednak, gdy daje przystęp do siebie i otwiera, aby przyjmując Słowo uśmiercić czyny doczesnego świata⁵⁷ – jak ten, który powiada: *Nosimy w sobie konanie Chrystusa*⁵⁸ – a zatem, kiedy otwiera, [widzi, że] Oblubieniec już poszedł dalej. Chce bowiem, aby zawsze Go szukano, ustawicznie znajdowano, a jeśli znajdzie drzwi zamknięte, puka, i jeśli z powodu zwłoki pozostaje na zewnątrz, odchodzi. Szybko jednak powraca i znów puka, aby przynajmniej potem znaleźć Oblubienicę przygotowaną. Słowa: *Miły mój poszedł dalej*⁵⁹, możemy rozumieć również w ten sposób, że przeniknął⁶⁰ do głębin ukocha-

⁵⁵ J 10,38.

⁵⁶ Zob. Kol 2,9.

⁵⁷ Zob. Rz 8,13.

⁵⁸ 2 Kor 4,10.

⁵⁹ Pnp 5,6. Zob. AMBROŻY Z MEDIOLANU, *Expositio psalmi CXVIII* 6,9, CSEL 62, s. 112–113.

⁶⁰ W Pnp 5,6 mamy słowo *transire*, które w tym kontekście oznacza „pójść dalej”, natomiast w Łk 2,35, do którego to fragmentu od-

nej – podobnie jak jest powiedziane do Maryi: *A Twoją duszę miecz przeniknie, aby na jaw wyszły zamysły serc wielu*⁶¹. Na koniec Oblubienica dodała, że jej dusza rozpułyła się w Jego słowie⁶². Tak dzieje się, kiedy dusza znajduje się poza ciałem i przebywa w obecności Boga⁶³.

¹⁸ Objaśniliśmy zatem, jak umieliśmy, co oznaczało: *Na wieczność, Panie, trwa Twoje słowo w niebie*. Możemy jednak rozumieć to również tak, że słowo pełniej trwa na wieczność w niebie, gdzie znajdują się aniołowie, archaniołowie, cherubini i serafini, bo ludzie, chociaż byliby święci, to jednak ich usposobienie jest często zmienne. Teraz cieszymy się, nagle popadamy w smutek, gniewamy się, szlochamy. Apostoł nie chce, abyśmy nawet podczas samej pokuty nadmiernie się smucili, bo nie chce, aby smutek nas pochłoniął⁶⁴. Gdzie jest nienawiść, gdzie jest głęboki smutek, tam słowo nie może trwać. Przecież Jan tylko o Panu Jezusie powiedział, że widział Ducha zstępującego z nieba jak gołębica i spoczywającego na Nim⁶⁵. Otóż również prorocy nie zawsze prorokują, lecz [tylko] wówczas, gdy Duch obdarzy ich łaską prorokowania. Przecież Dawid nie wiedział wcześniej, co oznajmi

nosi się tu Ambroży, mamy słowo *pertransire*, które w tym kontekście oznacza „przeniknąć”.

⁶¹ Łk 2,35.

⁶² Zob. Pnp 5,6.

⁶³ Zob. 2 Kor 5,8.

⁶⁴ Zob. 2 Kor 2,7.

⁶⁵ Zob. J 1,32.

mu Natan, posłany przez Boga⁶⁶, a Natan, będąc prorokiem mniejszej rangi, wiedział o tym, czego nie wiedział znamienitszy [od niego] prorok Dawid. A inny prorok powiedział: *Pan ukrył to przede mną*⁶⁷. Dlatego też wielu przyjmuje, że słowo trwa w niebie w niebiańskich Potęgach, w których nie ma zmienności w uczuciach. Natomiast niektórzy przyjmują, że [to zdanie] odnosi się do Trójcy Świętej, która jako jedyna jest niezmienna. Dlatego też Słowo trwa w niebie, to znaczy w Ojcu⁶⁸, ponieważ Słowo powiedziało: *Ja w Ojcu, a Ojciec we Mnie*⁶⁹.

¹⁹ *Z pokolenia na pokolenie Twoja prawda*⁷⁰. Wiele jest takich, którzy nazywają siebie bogami, a nimi nie są⁷¹. Zatem pośród pogan panuje fałsz, natomiast w Kościele prawda. Jednak tę prawdę jako pierwsza posiadała Synagoga, która miała słowa Boże⁷². Nawet w Starym Testamencie istnieje prawda, która przedtem była w na-

⁶⁶ Zob. 2 Sm 12,5–7.

⁶⁷ 2 Krl 4,27.

⁶⁸ W *O wierze* (zob. tamże, 1,10,63, tłum. I. BOGASZEWICZ, Warszawa 1970, s. 25) Ambroży interpretuje Ps 119(118),89 w tym sensie, że Syn pozostaje wiecznie z Ojcem. Jest to zasadniczo antyariańska interpretacja, obecna również w: AMBROŻY Z MEDIO-LANU, *O Duchu Świętym* 2,135, POK 31, s. 203.

⁶⁹ J 14,10.

⁷⁰ Ps 119(118),90.

⁷¹ Zob. 1 Kor 8,5.

⁷² Zob. Rz 3,2.

rodzie żydowskim⁷³. *Bóg* bowiem *był znany w Judzie*⁷⁴. Bóg zaś jest prawdą, więc w Judei była Prawda. Przeto była ona w ojcach, w Mojżeszu i w Jozuem – synu Nuna, w Samuelu, Dawidzie, Eliaszu, Elizeuszu oraz w siedmiu tysiącach mężów, którzy nie zgięli kolan przed Baalem⁷⁵. Jednak następne pokolenie Żydów odeszło od obyczajów ojców, dlatego Prawda ich opuściła i przybyła do Kościoła. Odeszła bowiem od nich, kiedy powiedzieli o Panu Jezusie: *Precz, precz z Nim, ukrzyżuj Go!*⁷⁶. Zdradzili bowiem prawdę, a wybrali nieprawość. Wszystkie zatem inne pokolenia są pozbawione prawdy, pokolenia wszystkich heretyków nie posiadają prawdy. Jedynie Kościół dzięki bogobojnej postawie posiada prawdę, ponieważ pokolenie Żydów, które przedtem ją posiadało, utraciło ją. To naród żydowski zatem był pierwszym pokoleniem wiary i dlatego, jako bardziej dziecinny i słaby, nie zdołał ustrzec się chwiejności wieku dorastania. Lud chrześcijański zaś jest kolejnym pokoleniem wiary, dlatego jest silniejszy i dojrzały w swym godnym czci starszeństwie. To pierwsze pokolenie należało do Prawa, to drugie nale-

⁷³ Zob. *Chaine I* 90–91a,1–9, s. 332. Zob. HILARY Z POITIERS, *Traktat do Psalmu 118* 12,6, PSP 69, s. 124.

⁷⁴ Ps 76(75),2.

⁷⁵ Zob. 1 Krl 19,18.

⁷⁶ J 19,5.

ży do łaski⁷⁷. Dlatego też w innym miejscu [Dawid] powiada: *Z pokolenia na pokolenie będę głosił Twoją prawdę*⁷⁸.

²⁰ Następuje werset trzeci: *Założyłeś ziemię i trwa. Zgodnie z Twoim postanowieniem trwa dzień*⁷⁹. W jaki sposób Bóg założył ziemię, poucza nas Pismo Święte przez proroka, który mówi: *Bóg z mądrością założył ziemię, niebo zaś urządził rozumnie*⁸⁰. Ziemia zatem jest jak gdyby podstawą, na której stoimy, nawet jeśli ona sama zapewne znajduje się pod czaszą nieba, jak głosi zarówno niechrześcijańska nauka⁸¹, jak i wydaje się wskazywać na to Pismo Święte, gdy Hiob mówi: *Zawieszając ziemię w próżni*⁸². Ziemia zatem jest umieszczona w okręgu niebieskim i z tego powodu nie widzimy w nocy słońca, ponieważ wykonując ruch po orbicie, przechodzi [ono] do niższych sfer nieba. Nie jest jednak sprawą świętych, ale filozofów opisywać obroty ciał niebieskich i przestrzeń wypełnioną żywiołami – w czym to bowiem jest pomocne do zbawienia? Święci skupiają się jedynie na sprawach

⁷⁷ Motyw historii zbawienia zestawionej z okresami ludzkiego życia został obszernie omówiony w: AMBROŻY Z MEDIOLANU, *List* 16,12–14, tłum. P. NOWAK, [w:] TENŻE, *Listy*, t. 1, Kraków 1997, s. 135–137.

⁷⁸ Ps 89(88),2.

⁷⁹ Ps 119(118),90–91.

⁸⁰ Prz 3,19.

⁸¹ Zob. SERWIUSZ, *Commentarius in Vergilii Georgicon* 4,64, G. THILO, H. HAGEN, [w:] *Servii Grammatici qui feruntur in Vergilii Carmina Commentarii*, t. 3/1, Cambridge 1887 (2011), s. 325.

⁸² Hi 26,7.